

MONOGRAFIES I RECERQUES

Epistolari Llorens-Quadrado. Fonts per a l'estudi de dos intel·lectuals catòlics del segle XIX

Fèlix Villagrasa

HISTORIADOR

Els fons de la Fundación Menéndez Pelayo de Santander conserven la correspondència de Francesc Xavier Llorens i Barba (1820-1872) a Josep Maria Quadrado i Nieto (1819-1896) entre els anys 1857 i 1871. Formen un total de cinquanta escrits de diversa extensió que es troben entre els catalogats dins els «Papeles de Quadrado», aquells que l'intel·lectual menorquí llegà, en morir, al seu amic Menéndez. La relació personal de Llorens i Quadrado pot ser resseguida durant aquests catorze anys tant en les qüestions més íntimes com en altres que van des de la preocupació pels amics comuns fins a la valoració d'alguns afers públics. Tot això, però, fet des de la immediatesa de la lletra escrita, sovint amb la ploma apressada i inquieta, característica dels textos de Llorens, que es pot atribuir a les afeccions oculars que patia, i que perjudicaven greument la seva cal·ligrafia («*Mis ojos están como se lo dice a V. la letra.*»)¹; durant el 1862 els problemes a la vista limitaren a una sola carta la relació amb el seu corresponçal.

Josep Maria Quadrado havia nascut a Ciutadella (Menorca). Orfe de pare als pocs mesos, va fer els primers estudis amb els jesuïtes del Col·legi Montission, on de seguida destacaren els seus dots literaris. L'ambient

---

¹ Carta de març de 1871.

familiar, influït per Rafael i Miquel Oleu i Quadrado, així com pel secretari de la Diputació Jaume Pujol, va contribuir a la formació de Quadrado, en qui s'havia despertat la vocació sacerdotal. Amb Tomàs Aguiló i Antoni Montis emprengué la publicació de la revista *La Palma* el 1840. L'any 1842 viatja a Madrid per estudiar Teologia, ja que uns anys abans s'havia clausurat el seminari mallorquí, i comença la seva carrera d'escriptor a la redacció d'*El Católico*. També col·laborà a *El Heraldo, Revista de Madrid* i *Semanario Pintoresco Español*; en aquest darrer publica la primera anàlisi moderna de l'obra d'Ausias March. Conegué Balmes, que l'arribaria a nomenar director d'*El Conciliador* i amb qui compartiren les planes d'*El Pensamiento de la Nación*, i els germans Pedro i Federico de Madrazo. Deixà els estudis teològics el 1844 influït per la interdicció papal als escrits dels neocatòlics francesos (De Maistre, Bonald, Montalembert, Lacordaire, La Mennais) que ell admirava. Era favorable a trobar un punt d'equilibri entre la tradició catòlica i el liberalisme —preocupació comuna amb Llorens—, però deixa Madrid per la incomprensió que troba entre les figures encimbellades i retorna a les Illes per treballar a l'Arxiu del Regne de Mallorca. En una carta a Tomàs Aguiló reconeix que les dures crítiques rebudes el feien sentir «una covardia i una esterilitat literària insuportables». Amb el cercle apologètic barceloní participà amb escrits a *La Religión*, editada per Roca i Cornet. Més tard fou habitual de la revista *El Áncora* i del *Diario de Palma*, des dels quals féu campanya contra la llibertat de cultes que anunciaven les eleccions de 1855. En defensa dels mateixos principis d'unitat religiosa fundà a inicis del Sexenni *Unidad Católica*. Del seu treball literari destaca la *Historia de la conquista de Mallorca, Forenses y ciudadanos, Recuerdos y bellezas de España* i *Mes consagrado a María*.

Francesc Xavier Llorens i Barba desenvolupà tota la seva carrera professional com a catedràtic de filosofia de la Universitat de Barcelona i exercí la seva influència sobre un bon nombre d'intel·lectuals catalans i espanyols —entre els quals cal destacar Marcelino Menéndez Pelayo— divulgant la filosofia escocesa del sentit comú, introduïda pel seu mestre Ramon Martí d'Eixalà, i el concepte d'esperit del poble en la nostra cultura procedent de l'idealisme alemany. Tot i que a penes va publicar cap escrit en vida, Llorens va mantenir importants relacions amb els homes de la

Renaixença i amb destacades figures del pensament hispànic com Sanz del Río i, sobretot, del món catòlic com Quadrado. En el seu mestratge sobresurt la intenció d'aliar el pensament escolàstic amb els nous sistemes empírics que obrien els camins del cientisme.

La manca de documentació directa que faci referència a la vida de Llorens fa encara més important qualsevol troballa que contribueixi a donar més llum sobre el mestre vilafranquí. De la correspondència mantinguda entre els dos personatges solament ens queden les cartes adreçades de Llorens a Quadrado. No s'ha pogut trobar cap testimoni de l'epistolari que pogués conservar Llorens. De fet, aquestes cinquanta cartes, fins fa poc desconegudes i encara inèdites, complementen les altres cent divuit que havien estat publicades per Àngel Aguiló en diferents números de la *Revista de Catalunya* l'any 1926. Pertanyen a la correspondència mantinguda durant vint-i-sis anys entre Llorens i Marià Aguiló. Podem conjecturar que l'amistat del catedràtic i l'intel·lectual menorquí es degué a la mediació d'Aguiló, que coneixia Llorens quan aquest encara no havia acabat els seus estudis.

És constant al llarg dels anys de relació epistolar l'admiració de Llorens per les terres mallorquines i la seva proverbial calma, cosa que manifesta sobretot en els períodes en què anava més enfeinat o especialment atribolat: «*Si la compañía de mi familia y la vida de campo que voy a llevar no me quitan la mala impresión que me ha dejado Barcelona, hará preciso que vuelva a la Vall de'n March a templar de nuevo los resortes del alma*»². Sabem, a través d'aquestes cartes, que Llorens va viatjar diverses vegades en qualitat d'inspector d'ensenyament secundari a les Illes: «*Pocas veces se habrán visto congregadas en el muelle baleárico tantas personas y tantas ilustraciones, sólo para despedir a un hombre que lleva un reglamento en el bolsillo*»³; de vegades calgué amonestar algun dels funcionaris: «*Dígame V. que he de poner en el informe de visita acerca del oficial Arias o como se llame. Estuve dos veces en el Archivo y lo encontré cerrado*»⁴. Així mateix podem resseguir algunes de les relacions personals com la que mantingué amb el seu company Pere

---

² Carta de juliol de 1857.

³ Carta de juny de 1860.

⁴ Carta de juny de 1864.

Codina i Vilà, de qui dóna a Quadrado notícia de la seva defunció: «*La enfermedad del pobre Codina me trajo a esta, hace días, y he seguido aquí asistiendo al curso de la enfermedad de mi buen amigo que desgraciadamente ha terminado con la muerte*»⁵. També l'informà de la mort de Ramon Anglasell i Serrano: «*He pasado unos diez días asistiendo a la terminación de una vida que tenía para mí todo el misterio de la amistad. La de D. Ramón Anglasell que ha sucumbido en la flor de la edad y cuando acababa de ser nombrado diputado, que era el blanco de todos sus deseos*»⁶. Trobem referència a la correspondència oficial que mantenia Llorens amb Francesc Manuel de los Herreros Schwager, que fou el fundador de l'Acadèmia Menorquina de les Bones Lletres i director de l'Institut Balear de Ciutat, a més de col·laborador habitual de la premsa mallorquina. Altres amics comuns sovint recordats en les cartes són el sacerdot Mateu Jaume, que fou nomenat prelat de la seu de Ciutadella el 1858, i les famílies Aguiló, Oleu i Morell.

Seguint els costums, el catedràtic sovint era requerit per fer de mitjancer en la concessió de càrrecs públics i altres favors oficials. «*No puedo darle a V. noticias del nombramiento de Rullán, aunque lo supongo hecho [...]. Sírvase V. decir a Massanet que a su tiempo hice la recomendación pero que tampoco he sabido el resultado*»⁷. Durant 1863 i 1864 mantingueren correspondència sobre un alumne mallorquí, Vidal Oleu, de qui no apareixien les actes aprovades de les assignatures per al títol de mestre i que finalment, a contracor, va haver d'examinar-se de nou. Quadrado s'interessava per alguns dels alumnes illencs que feien els seus estudis a Barcelona i així ho reflecteixen algunes informacions de Llorens: «*A Baumá le permití ausentarse antes de tiempo mediante certificación del médico*»⁸. Més endavant dóna fe d'una altra intercessió: «*Haré cuanto pueda por D. Bartolomé Constant, pero dando que se nos pase su expediente. De todos modos veré de corresponder como debo a la recomendación que V. me hace*»⁹. Tanmateix, algunes vegades fallava la

---

⁵ Carta d'agost de 1858.

⁶ Carta d'octubre de 1863.

⁷ Carta de setembre de 1860.

⁸ Carta d'octubre de 1863.

⁹ Carta d'octubre de 1869.

mediació: «[...] *tomo la pluma un momento para decirle que no es posible conseguir lo que desea el cirujano por quien V. se interesa*»¹⁰. Seguint el procés de separació de les funcions estatals respecte a aquelles específicament religioses, l'any 1866 Llorens demana a Quadrado, per encàrrec del rector de la Universitat, la designació d'alguna persona de l'administració per exercir de visitadora dels establiments d'instrucció primària a les Illes, però li especifica «*que no ha de ser el vocal eclesiástico*»¹¹.

Els afers de l'actualitat política mai no van ser, en les cartes de Llorens, exercicis d'anàlisi profunda ni apuntava cap opinió llargament meditada, si no era la de deplorar qualsevol mena de pertorbació de l'ordre cívica i els efectes negatius que els canvis poguessin tenir en la influència de l'Església catòlica. Sobre la falta de sensibilitat d'algunes corporacions per mantenir el patrimoni cultural escrivia: «[...] *me estoy dando tormento, no se asombre V., por el blanqueo que ha sufrido la ciudad de Oviedo y especialmente los vetustos ábsides de las iglesias y las almenas que levantó Alonso el Magno*»¹². El mateix patiment li produeixen les notícies internacionals de les negociacions entre Napoleó III i Cavour de 1860 que obrien la porta a la unificació italiana a costa dels Estats pontificis: «*Ayer pasé un día de rabieta con la noticia de la entrada de los piemonteses en los estados del Papa. Supongo que no le habrá sabido a V. a gloria*»¹³. «*Otro motivo que aviva en mí el deseo de verle es comunicarle a V. los varios movimientos que ha excitado en mi espíritu la sacudida que ha recibido el poder del Papa*»¹⁴. No estalvia el comentari de les inestables relacions entre el poder central i les institucions culturals dependents, com el cas de Marià Aguiló, oficial primer de la Biblioteca Universitària de Barcelona: «*Ya sabrá V. que Mariano está en Madrid. Está bastante fastidiado de los que gobiernan el ramo. Lo que antes eran flores hoy se han trocado en espinas. Ojalá que su ida a Madrid haya renovado en los corazones cortesanos aquellas simpatías que en otro tiempo le*

---

¹⁰ Carta de novembre de 1858.

¹¹ Carta de novembre de 1866.

¹² Carta d'agost de 1858.

¹³ Carta de setembre de 1860.

¹⁴ Carta de març de 1861.

*prodigaron»*¹⁵. Els esdeveniments del Sexenni també queden apuntats, superficialment, en les lletres. El setembre de 1868 coincideix el casament de Quadrado amb la tensió que viu Llorens per la falta de notícies dels seus: «*De mi Madre y tio no he tenido contestación, lo cual no es extraño, no sólo por el poco tiempo que han tenido, sino porque estamos en completa revolución como sabrá V. ya*»¹⁶. El juny de l'any següent estableix un paral·lelisme entre la seva postura de defensor de les institucions tradicionals davant el procés democratitzador i la que mantingué Quadrado en la seva joventut contra les aspiracions desamortitzadores del liberalisme progressista en el bàndol isabelí: «*¡Qué vivo le tengo recordando a V. cuando me hablaba de su posición en Palma en el año 35! ¡Y quién me habría de decir que a mí podría pasarme otro tanto!*»¹⁷. Més endavant, en plena revolta federalista, felicita el seu corresponsal per la implicació en la «*Santa causa*»¹⁸ i la publicació d'un article on blasmava contra els revolucionaris, defensors d'un grau més ampli de democràcia i autogovern, i aporta el testimoni dels trastorns viscuts durant aquells dies: «*[...] iba a escribirle a V. con motivo de su artículo sobre los "Envenenadores públicos", artículo que ha gustado aquí mucho y que por mi parte considero como un capolavoro, cuando vinieron los acontecimientos a concentrar nuestra atención al peligro que han corrido nuestras familias y nuestros amigos. He pasado un día de angustia no sabiendo de mi familia que la tenía en Vilafranca, estando el país acaparado por los sublevados. Por fin los tengo ya aquí habiendo tenido que venir por mar desde Tarragona*»¹⁹. L'any 1871 la realitat política i social del país era per a Llorens motiu de decepció: «*No me acostumbro aún al nuevo aire que se respira en España, así es que vivo como un asmático en aire espeso*»²⁰, i deplorava que en les mateixes files catòliques s'estaven produint divisions: «*¡Qué lástima que en toda asociación humana haya de mostrarse la división entre exaltados y moderados! Dios haya que no falten estos entre los católicos fervientes de nuestra patria; pues sólo estos atraen a los que se hallan más o menos*

---

¹⁵ Carta d'octubre de 1863.

¹⁶ Carta de setembre de 1868.

¹⁷ Carta de juny de 1869.

¹⁸ Carta de març de 1870.

¹⁹ Carta d'octubre de 1869.

²⁰ Carta de gener de 1871.

apartados de la vida práctica católica»²¹, com a filòsof, defensava sempre el diàleg i la raó per arribar al sentit comú de les coses, i en últim terme la submissió a les veritats divines. En la penúltima carta a Quadrado saluda el seu amic desitjant-li un bon dia del seu sant «*aún cuando los tiempos que corren no son buenos*»²², en referència clara al malestar que entre l'elit catòlica produïen les noves llibertats emparades per la Constitució de 1869 i la inestabilitat del sistema polític encapçalat per Amadeu I.

A través de les cartes tenim notícia no solament de les visites oficials del Llorens inspector als centres relacionats amb l'ensenyament de les Illes, sinó també d'altres viatges que emprengué habitualment en períodes de vacances, com alguns que va fer a Ateca (1861, 1864, 1867) en què va visitar el seu germà Manuel, establert en aquella localitat aragonesa. Des d'allà, l'agost de 1861 visitava algunes valls de Navarra i Guipúscoa, el monestir de Verada i la zona del Moncayo. A inicis de 1863 viatja a França per acompanyar a París el matrimoni Arnau, a qui havia sobrevingut una desgràcia que no especifica, i per intentar trobar-se amb un amic a Amélie, cosa que finalment no aconsegueix. En arribar l'estiu, els dos funcionaris es felicitaven per poder gaudir del període de vacances: «*Mucho celebro que haya V. vivido vida feliz y sin cuidados durante esta temporadita en que, soltada la cadena oficial, ha podido V. gozar de aquella libertad tan codiciada por todos los que somos esclavos de los Reglamentos*»²³. L'any 1867 Llorens estimula Quadrado a participar en la comitiva d'una delegació de representants de l'Església espanyola a Roma: «*Me ha parecido que para V. ha de ser un goce supremo la visita del cuerpo episcopal con su Cabeza visible y deseo que no pierda la ocasión de avivar más y más el entusiasmo que a V. le alienta*»²⁴; no ens consta que finalment Quadrado formés part d'aquest grup.

Entre aquestes cartes no en trobem cap totalment escrita en llengua catalana, a diferència del que passa amb les adreçades a Marià Aguiló, que les darreres sí que són escrites en la llengua materna dels dos amics; tanmateix incloïa algunes expressions vernacles («bons dies»; «qui no sega

---

²¹ Carta de gener de 1871.

²² Carta de març de 1871.

²³ Carta de juliol de 1866.

²⁴ Carta de juny de 1867.

espigola»), una petita postdata sobre Aguiló en la carta d'octubre de 1869 i, en la mateixa carta, el desig de poder establir bones converses amb el seu interlocutor: «*No doy suelta a la pluma porque sólo con mi seni de charradas (sic) puedo desembuchar lo mucho que tengo recogido*».

Podem constatar per les de maig i juny de 1863 la proposició que es féu des de Barcelona a Quadrado per prologar una edició de les obres completes de Balmes i com aquest decidí declinar-la. Llorens havia servit de pont entre Mañé, impulsor a través de la casa Brusí de l'edició, i l'escriptor balear: «*Siento que no quiera V. poner una cabecera a unas obras destinadas a difundirse por toda España y por muchos años; y que necesitan un ornamento. Ya veo que va V. abandonando los negocios del Continente*»²⁵, escriu Llorens amb un cert deix d'ironia. Hi ha un indicatiu que ens permet afirmar que Llorens era l'encarregat, d'alguna manera, d'establir els contactes entre l'elit intel·lectual barcelonina, a través del *Diari de Barcelona*, i Quadrado en els hiperactius temps del Sexenni: en la carta de 1869 Llorens s'acomia «*esperando el artículo que V. me prometió*»²⁶. En alguns moments es refereix a les obres publicades per Quadrado, primer quan li comenta que la seva mare és una fervent admiradora del seu *Mes consagrado a María*, «*así es que se le figura que ha de estar V. siempre con los brazos en cruz y los ojos vueltos al cielo*»²⁷, i després que utilitza com a guia de viatge per Aragó l'agost de 1861 els *Recuerdos y bellezas de España*.

Una de les constants en la relació epistolar d'aquests dos personatges és la preocupació per l'estat anímic i espiritual d'ambdós, resultat de les respectives experiències vitals i de les meditacions religioses que mitigaven els moments d'atonía: «*De mí, sólo puedo decirle que tengo un poco más de calma que cuando V. me dejó. Y no ha contribuido poco a ello la solución que dio V. para una de las cuestiones que más pesan sobre mi alma. Pero no son estas cosas para escritas*»²⁸. Davant la mort d'algun ésser estimat, sempre els quedava el recurs a la fe, al consol que proporciona la creença en una vida superior: «*Sólo la consideración de que*

---

²⁵ Carta de juny de 1863.

²⁶ Carta d'octubre de 1869.

²⁷ Carta de juny de 1860.

²⁸ Carta de juliol de 1858.

*vivimos real y positivamente un mundo de prueba puede hacernos soportar tan duros trances. Por Dios que surgen en V. fuerzas de su alma que bien sé yo que las tiene*²⁹. Durant els anys de relació epistolar Llorens i Quadrado es van anar comunicant la mort dels amics comuns i dels parents respectius, l'any 1868 el primer feia recompte de les baixes que havia tingut al seu voltant en els darrers temps: «*No hace aún tres años que murió mi hermana; a principios de curso perdí la única tia carnal que me quedaba; más de un amigo he perdido este invierno y como coronamiento, mi cuñado*»³⁰. Molt sentidament Llorens lamenta la mort de la germana de Quadrado, a qui havia tractat en els seus viatges a les Illes, i es complau almenys que «*ahora experimentará V. quizás más que nunca el beneficio que le hizo el Señor deparándole una compañera*»³¹ referint-se al matrimoni que havia contret Quadrado dos anys abans. Però la notícia més dura respecte al reguitzell de defuncions que s'anuncien en les cartes de Llorens és en el darrer contacte epistolar que es conserva, el que es referia a la mort de la seva mare: «*[...] acaba de descargar sobre mí la tormenta que tanto temí. Diez días hace ya que no tengo madre. [...] Dios me ha dado fuerzas para no desfallecer en estos momentos, veremos si me las conserva para seguir andando con pie firme hasta que suene mi última hora*»³². El cop anímic que va patir Llorens va anar minant en pocs mesos la seva resistència física i, un any més tard, moria a l'habitació que ocupava en el número 27 del carrer de Sant Pere Més Alt de Barcelona.

Josep Maria Quadrado va seguir el seu treball dins l'Arxiu Històric del Regne de Mallorca i continuà col·laborant en la premsa conservadora amb crítiques a llibres catalans i recollint cançons populars que després trametria a Marià Aguilò. Mantingué sempre la línia de defensa del neocatolicisme d'arrel francesa com a estratègia per aconseguir una comprensió recíproca entre el pensament de la nova societat i el de l'antiga religió. El 1896, any de la seva mort, aparegué el seu estudi *Informacions judiciales sobre els addictes a la Germania*.

---

²⁹ Carta de desembre de 1858.

³⁰ Carta de maig de 1868.

³¹ Carta de maig de 1870.

³² Carta d'abril de 1871.